

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNING RIVOJLANISHI BANKLARNING TRANSFORMATSION SALOHIYATIGA TA'SIRI

Hojiqulova Feruza Dona qizi

Termiz davlat universiteti

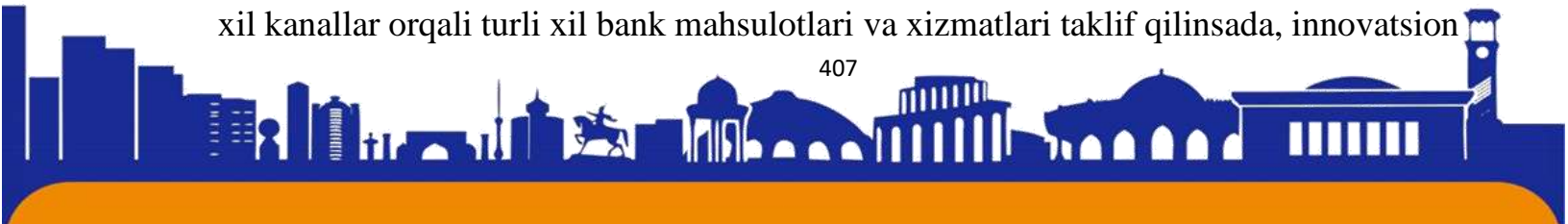
hojiqulova@tersu.uz

Annotatsiya: Maqolada bank sohasining zamonaviy iqtisodiy o'sishga ta'siri, bank sohasining amaldagi mexanizmi va bank sohasining bozor iqtisodiyotiga ta'siri ko'rsatilgan. Bank sohasiga oid tushunchalar yani FinTech zamonaviy raqamli texnologiyasi va unga oid tavsiflovchi boshqa ko'rsatkichlar ko'rib chiqiladi. Bank xizmatlari bozorining tuzilishi, uning mehnat bozori bilan o'zaro ta'sirining o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Bank sohasida FinTech texnologiyasining afzalliklari ko'rsatib o'tildi.

Kalit so'zlar: FinTech , axborot texnologiya, bank xizmati, mehnat bozori, bank institutlari, risk, raqamli texnologiyalarning iqtisodiy tizimga ta'siri.

Zamonaviy iqtisodiyot o'sishining asosiy omillaridan biri moliyaviy bozorda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi hisoblanadi. Raqamlashtirish alohida va murakkab tarmoqlarni qamrab oladi, natijada inson resurslari va ular bilan bog'liq barcha xarajatlar sezilarli darajada tejaladi, bu esa raqobatni yaxshilaydi. Hozirgi kunda umuman moliya tizimi, xususan, bank sektori raqamli iqtisodiyotning zamonaviy talablari asosida rivojlanmoqda. Raqamli transformatsiya tufayli biznes modellari va bank sektorini rivojlantirish konsepsiyalari takomillashtirilmoqda. Bank sohasi axborot texnologiyalari (IT) asosida bank xizmatlarini ko'rsatish, raqamlashtirish va texnologik taraqqiyoti tufayli katta o'zgarishlarga duch kelmoqda.

Moliyaviy ekotizimga "FinTech" atamasi asosida bu sohasida faoliyat yurituvchi startaplar kabi yangi o'yinchilar qo'shildi. Aksariyat ekspertlar moliyaviy texnologiyalarning o'sishi 2008 yilgi jahon moliyaviy inqirozi va banklarga ishonch yo'qligi, kredit olish keskin murakkablashganidan keyin boshlanganligida tasdiqlashadi. Bu davr FinTechning oltin davri deb ataladi. Biroq, tartibga soluvchilar, sanoat ishtirokchilari va iste'molchilarning unga va moliyaviy texnologiyalar sektoriga qiziqishi 2014 yildan keyin paydo bo'ldi. Garchi turli xil mijozlar va bozorlarga turli xil kanallar orqali turli xil bank mahsulotlari va xizmatlari taklif qilinsada, innovatsion

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-2, Issue-1

xizmatlarni taqdim etishda qattiq tartibga solinadigan, ko‘pincha moslashuvchan va konservativ organlar tufayli banklar texnologik o‘zgarishlarga moslasha olmadi. Tadqiqotchilarning fikricha, FinTech kompaniyalari bu qoloqlikni qoplashi mumkin. Mijozlarning xulq-atvorining o‘zgarishi, texnologiyaga bog‘liqligi va ba’zi bank xizmatlarida bozor ulushini yo‘qotishi sababli, banklar raqamli transformatsiya orqali omon qolish uchun o‘zgarishi kerak. Haqiqatan ham, oldindan aytib bo‘lmaydigan kelajak haqida ko‘proq moslashuvchan bo‘lgan va ekotizim ishtirokchilari bilan hamkorlik qiladigan banklar omon qolish uchun ekotizim ishtirokchilarining imkoniyatlaridan

foydalanishlari mumkin. Shu sababli, bank ekotizimining hal qiluvchi ishtirokchilaridan biri sifatida FinTech kompaniyalari bilan hamkorlik qilib, banklar innovatsion xizmatlarni taqdim etish uchun maksimal imkoniyatlaridan foydalanishga harakat qilishlari mumkin. KPMG Institutining 2020-yil sentabr hisobotiga ko‘ra, FinTech kompaniyalariga jahon sarmoyasi 25,6 milliard dollarga yetgan va bu sohadagi ba’zi yutuqlarga COVID-19 pandemiyasi sabab bo‘lgan. Ushbu statistika moliyaviy institutlar FinTech kompaniyalarining o‘zgaruvchan tabiatini qabul qilganligini ko‘rsatadi. FinTech kompaniyalari banklarga innovatsion xizmatlar va yanada samarali, tejamkor bank yechimlarini taqdim etadi. FinTech kompaniyalari nafaqat bunday xizmatlarni taqdim etish orqali pul ishlashadi, balki o‘zlarining innovatsion g‘oyalarini sinab ko‘rish uchun mijozlarning katta guruhiga kirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. FinTech ning o‘sishi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sohasidagi innovatsiyalarning ortib borishi moliyaviy xizmatlar ko‘rsatishda raqamli transformatsiyaga olib keldi. Bunday xizmatlar makro darajada turli sohalarga, jumladan banklar, kredit uyushmalari, sug‘urta, aktsiyadorlik brokerlari, buxgalteriya va audit kompaniyalari, investitsiya fondlari va aktsiyadorlik agentliklari, iste‘molchi moliya kompaniyalari, rieltorlik agentliklari, birjalar va mijozlarni akkreditatsiya qiluvchi kompaniyalarga taqdim etiladi. Shuni ham ta’kidlash mumkinki, so‘nggi paytlarda banklar o‘zlarining tabiati bo‘yicha yuqoridagi ta’rifga mos keladigan innovatsion mahsulot va xizmatlar sonini ko‘paytirmoqda: ular moliyaviy xizmatlarni yaxshilashga qaratilgan texnologik yutuqlardan foydalanmoqdalar.

Shu sababli, FinTechni bank institutlari tomonidan zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda moliyaviy xizmatlar ko‘rsatish (an’anaviy yoki tubdan yangi) sifatida ta’riflash maqsadga muvofiqdir, ular “moliyaviy texnologiyalar”

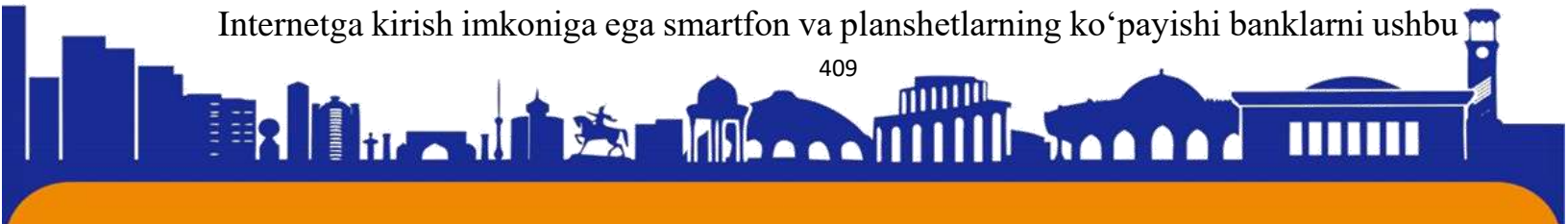

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-2, Issue-1

va “FinTech sektori” tushunchalarini oqilona ko‘rib chiqish uchun ajratiladi. Ushbu yondashuv FinTech ta’sirida bank transformatsiyasining ikkita komponentiga e’tibor qaratish imkonini beradi: endogen o‘zgarishlar (banklarning ichki biznes modellari bilan bog‘liq, ya’ni innovatsion rivojlanish modellarini qo‘llash zarurati) va ekzogen o‘zgarishlar (yangi bank bo‘lmagan, ammo amalda moliyaviy raqobatchilarning paydo bo‘lishi, bu tashqi biznesni o‘zgartirish zaruriyatiga olib keladigan bank modellari). Moliyaviy muhandislik, axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya sohasidagi innovatsiyalar mavjud bozor tuzilmalari doirasida banklarning raqobatbardosh xattiharakatlariga ta’sir qiladi. Bizga tanish bo‘lgan bunday texnologiyalar misollaridan biri bankomatlardir. Ular yuqorida aytib o‘tilganidek, yuqori texnik xizmat ko‘rsatish xarajatlari tufayli bozorga kirish uchun to‘siq sifatida qabul qilingan qimmat filial tarmoqlarini yaratishga muqobil bo‘lib xizmat qiladi. Bankomatlar tarmog‘i asosiy bank xizmatlarini jismoniy tarqatish kanalining arzonroq shakli bo‘lib, u bilan bog‘liq xarajatlarni kamaytiradi va bozorga kirishni osonlashtiradi. Raqobatga ta’sir qilish nuqtai nazaridan bankomatlar tarmog‘ining kengayishi filiallar tarmog‘ining kengayishi - raqobatning qamrovining oshishi bilan bir xil natijalarni beradi. Bundan tashqari, texnik taraqqiyot natijalari joriy etilishi bilan so‘nggi o‘n yil ichida mijozga bankomat orqali ko‘rsatilayotgan xizmatlar ko‘lami sezilarli darajada oshdi. Bankomatlar tarmog‘ini kengaytirishning muqobil varianti masofaviy bank xizmatlaridir. Axborot texnologiyalari va telekommunikatsiyalar sohasidagi texnik taraqqiyot tufayli ushbu xizmat ko‘rsatish shakli mijoz uchun ham, bank uchun ham foydalanishning afzalliklariga ega. Bank xizmatlarini provayderi belgilangan xarajatlarni va miqyosda tejamkorlikni kamaytirish orqali samaradorlikni oshiradi, mijozlarning katta guruhini xabardor qilish uchun oddiy va arzon kanalga ega bo‘ladi shuningdek yangi xizmatlar taklifini shaxsiylashtirish uchun mijozlar haqida qimmatli ma’lumotlarni to‘plash qobiliyatiga ega. O‘z navbatida, bank xizmatlari iste’molchisi oraliq xarajatlarni (yo‘l haqini) va to‘g‘ridan-to‘g‘ri to‘lovlarni (yig‘im va komissiyalar) kamaytirish hisobiga taklifni narxlar bo‘yicha foydaliroq deb biladi va mutlaq mavjudligi (kuniga 24 soat, yetti kun) mijoz o‘z hisoblari holatini doimiy ravishda kuzatib borish imkoniyatiga ega bo‘ladi, shuningdek, navbatda turmasdan yoki hatto uydan chiqmasdan kirish qulayligini oladi.

Va nihoyat, masofaviy xizmat ko‘rsatishning oxirgi shakli mobil bankingdir. Internetga kirish imkoniga ega smartfon va planshetlarning ko‘payishi banklarni ushbu

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-2, Issue-1

tarqatish kanalidan foydalanishga undadi, ayniqsa mobil qurilmalardan foydalanuvchi mijozlar bank bilan an'anaviy Internet-banking foydalanuvchilariga qaraganda 3,5 marta tez-tez o'zaro aloqada bo'lishadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bank xizmatlari provayderlarining xizmatlarni tarqatishning ushbu kanaliga qiziqishi ortib bormoqda: 2013 yilda banklarning 45 foizi mobil banking ustuvor kanal ekanligini ta'kidlagan va banklarning 63 foizi kelgusi o'n yil ichida o'z dolzarbligini yo'qotmasligiga ishonishgan. Ko'proq onlayn-banking singari, mobil banking ham bank xizmatlarini tarqatish uchun muqobil kanalga aylandi.

Shunday qilib, yuqoridagi tahlillar asosida shuni aytish mumkinki, FinTech ning keyingi rivojlanishi bank ishi rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. FinTech-dan foydalanish, albatta, banklarga yangi imkoniyatlar beradi, lekin shu bilan birga banklarga g'amxo'rlik qilishi va boshqarishi kerak bo'lgan yangi risklar paydo qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz Toshkent. "O'zbekiston" 2016 yil.
2. Z.Yo'ldoshev. X.Xalilova Milliy va jaxon iqtisodiyoti O'quv qo'llanma. Toshkent 2013 yil.
3. O'zbekiston respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi mirzo ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti iqtisodiyot fakulteti. "Moliya va soliqlar" ma'ruzalar kursi. Toshkent –2012 yil.
4. Soliyev A.S va boshqalar. Mintaqaviy iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent. O'z.MU 2003 yil.

